

Öğrenmenin Yeni Paradigması
Coğrafya ve Tarih
Temelli Konuların
Disiplinlerarası
Yaklaşımla Öğretimi

Merve Görkem ZEREN AKBULUT

Dr. Öğr. Üyesi Merve Görkem ZEREN AKBULUT

Öğrenmenin Yeni Paradigması
COĞRAFYA VE TARİH TEMELLİ KONULARIN DİSİPLİNLERARASI
YAKLAŞIMLA ÖĞRETİMİ

ISBN 978-605-241-645-7

DOI 10.14527/9786052416457

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2019, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Bu kitap T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** ve **Pegemindeks.net** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilmektedir.

I. Baskı: Nisan 2019, Ankara

Yayın-Proje: I. Tual Şekercigil
Dizgi-Grafik Tasarım: Ayşe Nur Yıldırım
Kapak Tasarım: Pegem Akademi

Ay-bay Kırtasiye İnşaat Gıda Pazarlama ve Ticaret Limited Şirketi
Çetinemeç Bulvarı 1314.Cadde No:37A-B
0312 472 58 55

Yayıncı Sertifika No: 36306
Matbaa Sertifika No: 33365

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay / ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50 - 430 67 51
Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

*Muallimler! Yeni nesli, Cumburiyetin fedakâr öğretmen
ve eğitimcileri, sizler yetiştireceksiniz, yeni nesil sizin eseriniz
olacaktır. Eserin kıymeti, sizin maharetiniz ve fedakârlığınız
derecesiyle mütenâsîp bulunacaktır
(Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK, 1881-1938).*

*Bu kitabı Cumburiyetin fedakâr öğretmenlerine
minnet ve şükran duygularıyla ithaf ediyorum.*

Dr. Öğretim Üyesi Merve Görkem ZEREN AKBULUT

1977 yılında Merzifon'da doğdu. Lisans eğitimini Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Coğrafya Öğretmenliği Bölümü'nde 1999 yılında tamamladı. Aynı üniversitede 2000 yılında araştırma görevlisi olarak göreve başladı ve 2003 yılında bölgesel coğrafya yüksek lisans derecesini aldı. Gazi Üniversitesi'nde "Ortaöğretim Kurumlarında Coğrafya Dersi Kapsamındaki Çevre Konularının Öğretiminde Aktif Öğretim Yöntemlerinin Rolü" başlıklı teziyle 2008 yılında doktrasını tamamladı. 2009 yılından bu yana, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Coğrafya Eğitimi Anabilim Dalı'nda Dr. Öğretim Üyesi olarak görev yapmaktadır. Çalışma alanları arasında, Coğrafya Eğitimi, E-öğrenme, Aktif Öğrenme, Coğrafya Eğitiminde Veri Analizi, Coğrafya Eğitiminde Gerçek Yaşam Temelli Materyal Geliştirme ve Özel Öğretim Yöntemleri, Ölçek Geliştirme, Çevre İçin Eğitim ve Sürdürülebilir Arazi Kullanımı yer almaktadır.

SUNUŞ

Türk eğitim sisteminin geleceğini inşa etmek üzere güncellenerek uygulamaya giren coğrafya öğretim programlarının disiplinlerarası bir yaklaşım ile organize edilen kurgusundan ilham alan "**Öğrenmenin Yeni Paradigması** Coğrafya ve Tarih Temelli Konuların Disiplinlerarası Yaklaşımına Öğretimi" adlı bu kitap, dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde disiplinlerarası öğretim yaklaşımı ve uygulanması ele alınmakta; disiplinlerarası öğretim yaklaşımının kuramsal temelleri ve disiplinler öğretime katkıları irdelenmektedir. Disiplinlerarası öğretim tasarımı sürecinde dikkat edilmesi gereken ilkeler ile ilk bölüm tamamlanmaktadır. İkinci bölümde uygulamaya giren güncel coğrafya ve tarih programlarında yer alan ilişkili kazanımların; içerik, yetkinlik, değer ve beceri boyutlarının zamanlama ve birbirini destekleme durumları karşılaştırılmaktadır. Disiplinlerarası öğretim stratejilerini temel alan uygulamalara ilişkin olarak Türkiye genelinde ortaöğretim düzeyinde görev yapan coğrafya ve tarih öğretmen gruplarının düşünceleri üçüncü bölümün konusunu oluşturmaktadır. Dördüncü bölümde güncel coğrafya ve tarih programlarında yer alan ilişkili kazanımların disiplinlerarası öğretim yaklaşımı ile nasıl tasarlanabileceği konusu üzerinde durulmakta; disiplinlerarası bir ders akışı geliştirmenin aşamalarına ve ders akış örneklerine yer verilmektedir.

Tarih ve coğrafyanın birbirini desteklemesi, çoğu zaman iç içe olması, yirminci yüzyılın başlarına kadar sürmüştür. Herodot'un Tarihine sırf tarih olarak bakmak, Strabon'un *Coğrafyasını* da sadece coğrafya olarak değerlendirmek doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Ortaçağ İslam bilginlerinin durumları da bundan farklı değildir. Avrupada Rönesans, ardından Aydınlanma Çağı ile bilimler ayırt edilmeye, yeni alanlar oluşturulmaya başlandı. Tarih coğrafyadan, coğrafya da tarihten ayrılarak bağımsız disiplinler haline geldi. Bu durum, bölgeden bölgeye farklılıklar göstermiş olmakla birlikte takriben yüz ya da iki yüz yıl sürmüş olmalıdır. Şu halde coğrafya ve tarih temelli konuların disiplinlerarası yaklaşımına öğretimi, aynı zamanda kısmen de olsa geçmişe bakışı da beraberinde getirmektedir. Orta Mısır'da geçmişe büyük bir özlem ve hayranlık vardı. Bir şey ne kadar eski ise o kadar iyi, o kadar doğru, o kadar güzeldi.

Tarih, bir bilim/bilim midir, bilgi midir, disiplin midir? Tarihe yardımcı bilimler hangileridir? Tarihin yardımcı olduğu bilim kolları var mıdır? Sorularıyla karşılaşmak her zaman mümkün olabilir ve hatta bütün bunlar tartışma konusu haline getirilebilir. Tarih nedir? Tarihin amacı ve yöntemi ne olmalıdır? gibi pek çok soru akla gelebilir. Bütün bunları açıklamanın zorluğu, bazen imkânsızlığı, tarihsel olayı kurgulamaya çalışmaktan daha zor gelebilir. O vakit bu kitapta ele alınan konu açısından bunlardan birini, en yakın bulunanını tercih edecek olur-

sak, *tarihin yönteminden* başlamamız daha uygun olacaktır. Yöntemine göre tarih, geçmiş toplumların hayatını bir bütün olarak/yer ve zaman göstererek anlatan bir bilim, ilim ya da disiplindir. Yer ve zaman tarihin asla vazgeçilemeyecek öğeleridir; yer ve zaman yoksa tarihten söz edilemez. Her dereceden öğrenci ve okuyucunun şikâyet ettiği nokta da bu yer ve zaman kavramlarıdır. Tarihsel olayı öğrenirken veya anlatırken yer ve şahıs isimleriyle, zamanı kavramaktan kaçınmakta, böyle bir zorluğu üstlenmek istememektedirler. Hâlbuki bunları öğrenmek zorunda olduklarını da bilmektedirler. Hâlbuki bir günlük etkinliklerinde zaman ve mekân unsurlarını bazen farkında olmadan ne kadar kullandıklarını bilmektedirler.

Sebeup ve sonuç, tarihsel olayın anlatımında ve yazımında çok dikkatli kullanılması gereken ikinci dereceden unsurlardır. Tarihte hiçbir olay bir önceki olayın ardılı, bir sonraki olayın öncülü değildir ve olamaz, olmamalıdır. Tarihsel olay tektir, başlı başına bir olaydır; tarihsel olgu ile karıştırılmamalıdır. Bu çekince-lerden sonra gerçek anlamda sebepleri bilmek, öğrenmek de mümkün görünmemektedir. Mesela tarih kitaplarında yazıldığı gibi Birinci Dünya Savaşı'nın sebebi Avusturya-Macaristan veliahdının suikast sonucunda öldürülmüş olması mıdır? Bunu hiçbir tarihçi başat sebep olarak öne süremez, sürmemelidir. Sonuçların sayılması, sıralanması konusunda da birlik sağlanması mümkün değildir. Tarihçilerin bu noktada da şanslarını fazla zorlamamaları, doğruya yakın sonuçlar karşısında mahcubiyet duymaları da kaçınılmazdır. Esasen tarih öğretiminde öğrencilere sebep ve sonuçlu sorular sorulması halinde hiç doğru cevap veremedikleri, kolaycılığa başvurdukları, bir bakıma dersi geçiştirmeye çalıştıkları gözlemlerimiz arasındadır.

Türk Tarihi'nin coğrafi dağınıklık, hatta yaygınlık teşkil ettiği Türk tarihçileri tarafından sık sık dile getirilen hususiyetlerdendir. Buna ilaveten coğrafi alan dağınıklığının yanı sıra zamansal/tarihsel bir derinliğinin de bulunduğu bilinmektedir. Türkler, tarihin kaydettiği en eski milletlerdendir. Üç kıtali eski dünyamızın hemen her yerinde bulundular, bazen büyük devletler kurdular bazen de hanedanlar teşkil ettiler. Bu kadar büyüklüğe, genişliğe, sürekliliğe sahip oldukları halde kendi tarihlerini yazmamış olmaları sebebiyle başka milletlerin tarihlerindeki bilgileri kullanmak zorunda kalmışlardır. Öyle ki coğrafi alanla ilgili eksikliklerin, bazen yanlışlıkların zamanla ortaya çıktığı da görülmüş bulunmaktadır. Hun Hükümdarı Mete'nin coğrafi alanı, Çin kaynaklarının anlatım sınırlılıkları ile ölçülüdür. Buna rağmen Çinli vakanüvis Ssê-ma-ch'ien, bir Mete coğrafyası çizmeyi başara-bilmiştir. Buna göre Hunlar Sarı Irmak kıvrımının kuzeyinde, Altayların ve Tanrı dağlarının doğu uçlarından batıya doğru uzanan geniş bir memleket idi. Ortadaki Gobi Çölü'nü sıçrama tahtası olarak görüyorlar, Çin saldırıları karşısında Baykal Gölü'nün güneyine, Orhun ve Selenga boylarına yayılıyorlardı. Bu muazzam yapı

216 yılında yıkıldıktan sonra Çin'de, Kuzey Hindistan'da, Avrupa'da milyonlarca kilometrekarelik büyük devletler kurdular. Orta Asya Hunlarından geride kalan maddi kültür unsurları, kurganlar, geçici yerleşim alanlarına ait mekânlar, sulama kanallarıyla sınırlandırılmakta idi.

Göçebe Orta Asya Hunlarının coğrafi alanlarını önce Hsien-pi ardından Juan-juan hanedanları ele geçirdi. Göktürkler, Orta Asya'da ikinci kez Türk birliğini gerçekleştirdiler. Devletleri ve milletleri için Türk adını kullandılar; geleceğe emanet ettiler. Milli Türk yazısını kullandılar; kitabeler diktiler. Ötüken-Yışı kutsal baş bölge/başkent ilan ettiler. Orta Asya Hunları bir bölge devleti oldukları halde Orhun Kitabeleri'ne göre Göktürkler bir dünya devleti idiler. Onlar yalnızca Çinle değil, Moğolların ataları ile Tibetliler, Sasaniler ve nihayet Bizanslılarla ilişki içerisinde oldular. Doğuda Kadirgan dizisinden, güney batıda Demir Kapı'ya, batıda Amu Derya'dan kuzeyde Kırım'daki Kerçe kadar çok büyük bir coğrafi alanı işgal etmiş bulunuyorlardı. Birinci Göktürk Kağanlığının heybetli gölgesi Sasani şahlığının üzerine düştüğü anda son peygamber henüz dünyaya gelmiş, İkinci Göktürk Kağanlığı (681-744) kurulduğunda İslam Devleti'nin coğrafi alanı Maverainnehir'e nüfuz etmiş bulunuyordu.

744'te Göktürk Kağanlığı'na son verenler yine akraba boylardan biri olan Uygurlar idi. Uygurlar, Göktürkler'den önce Juan-juanlara karşı ayaklandıklarında başarılı olamamış, eski topraklarına çekilmişlerdi. Orhun ve Selenga boylarında oturuyorlar, Göktürlere tabi bulunuyorlardı. Batı Bölgelerinde Müslüman ordularının ilerleyişi sürüyordu. Onlar Buhara ve Semerkant'ın fethinden sonra Taşkent'in yardımına koştular; Çinlilerle savaştılar. Uygur Kağanlığı Göktürlere nazaran daha küçük bir devlettir. Çin'le boy ölçüşemiyorlar, batı bölgelerini Karluklara havale etmiş bulunuyorlardı. 762'de Maniheizm'in kabulü Uygurların sosyal yapısını bütünüyle sarstı; küçük bir devlet durumuna düşmesine sebep oldu. Öyle ki 840 yılında Kırgızların saldırısına karşı koyamadılar; başka bölgelere, Turfan ve Kansu'ya çekildiler, iki ayrı devlet halinde yeniden yapılandılar. Buraları daha önce de Uygurlar tarafından zapt edilmiş topraklardı; üstelik ticaret yollarının üzerinde bulunuyordu. Kırgız saldırısından sonra Uygur coğrafi alanı değişti; ticaret kentleri haline dönüşüverdi. Kırgızlar, Orta Asya Türk coğrafi mekânlarına sahip çıkamadı. 920'de Moğol soylu Kitanların saldırılarına maruz kaldılar. Hayatta kalanları Tarihi Türk Yurtlarını terk ederek İç Batı Asya'ya, Issık-Köl havalisine çekildiler. Böylece Ötüken Türklerden boşalmış, Tarihi Türk Yurtları başka bir milletin Moğolların yurdu haline gelmiştir.

Vaktiyle Türklerin yaşadıkları, daha sonra yabancılan eline geçen, başka devletlerin yurdu haline gelen coğrafi alanlara Tarihi Türk Yurtları denilmektedir. Tarihi Türk Yurtlarının coğrafi alanı geçmişte muazzam büyüklükte olup, askeri,

dini, ticari ve iktisadi bakımlardan önem arz etmekteydi. Altay Dağları bugünkü Türk yurtları ile Tarihi Türk yurtlarını birbirinden ayırmış, kutsal Ötüken Bölgesi ile Türk Milletinin ilk yazılı metinleri başka milletlerin/devletlerin sınırları içerisinde kalmıştır. Bununla birlikte başlıca iki dağ dizisi, doğu-batı istikametinde uzanan Tanrı Dağları ile kuzeybatı-güneydoğu istikametinde uzanan Altaylar bu coğrafi alanın temel direkleri olmuştur. Buraları muharip bir milletin, atlarını beşiye aldığı, muhariplerini dinlendirdiği, güçlü Çin ordularının giremediği ve girmeye cesaret edemediği yerlerdi. Buna mukabil iki büyük çöl, güneyde Taklamakan, doğuda Gobi, Rene Giraud'nun deyimiyle bozkırı bölen kanser hücrelerini andırıyorlardı. Çin başkentlerinden Loyang ve Ch'angan'dan başlayıp, Taklamakan Çölünün kuzeyinden ve Tanrı dağları yayının eteklerinden, Gobi'nin güneyinden geçen ipek yolu sayesinde bölge sakinleri zenginleşmiş, yerleşik hayatın bütün nimetlerinden yararlanmış bulunuyorlardı. Tanrı Dağları ile Altaylar arasındaki Cungaria bozkırı ise göçebe hayatının temel direkleri idi.

Göçebe hayatının kazanımları arasında, coğrafi alanı/alanları çok iyi tanıma ayrıcalığı da bulunmaktadır. Yerleşiklerin kitaplardan okudukları, kervan sahipleri ile keşişlerden duydukları hikâyeler, göçebelere birer gözlemlerinden doğru ve değerli olamazdı. Göçebe görmek, tanımak yahut bilmekten çok o coğrafi alana sahip olmak ve elde tutmak amacıyla hareket etmektedir. Attila'yı yazan çağdaşları, Hun askerlerini anlatırlarken onların toprakla yegâne bağlantılarının atlarının ayak izleri olduğunu söylüyorlardı. Göçebe hayatında vatan gibebildikleri yere kadardı.

Türk Tarihinin akışı hep doğudan batıya doğru olduğundan, sonraki Türk Devletleri Karadeniz'in kuzeyinde Bulgarlar, Hazarlar, Deşt-i Kıpçak, Altın Ordu ve Hanlıklar; Karadeniz'in güneyinde Anadolu Beylikleri, Selçuklular, Osmanlılar şeklinde sürekli ve büyük devletler biçiminde ortaya çıktılar. Büyük olmakla birlikte Hint'te, Afganistan'da, İran, Irak, Suriye ve Mısır'da yönetimler kurdular. Türk Dünyası'nın coğrafi alanı/alanları son derecede muhteşem olup halen bu coğrafi mekânlarda varlığını sürdüren soydaş topluluklar yaşamaktadır. Tarih bilimi kadar coğrafya bilimi de bize o yurtları ve insanları tanıma fırsatı vermektedir. Bir dağı, bir ovayı, bir ırmağı anlatan, bu unsurların geçmişten günümüze geçirmiş olduğu değişiklikleri açıklayan coğrafya, yer/mekân seçiminde de imkânlar sunmuştur. Bir gölün kuruması/sularının çekilmesi, bir ırmağın yatağını değiştirmesi gibi konular, coğrafyanın konusu olmakla birlikte tarihin de ilgisi dâhilindedir. Geçmişe ait yer adları ve bunların araştırılması Tarihi Coğrafya bilim alanının doğuşunu sağlamıştır. Dolayısıyla disiplinler arası öğretim yaklaşımında tarih ve coğrafyanın başat rol oynaması, aralarındaki insan, yer ve zaman odaklı ilişki bütünlüğünün doğası gereğidir.

Yukarıda yapılan değerlendirmeler, eski Türk Tarihi'ne ait büyük olayların öğrenilmesi, tarihte önemli yer teşkil eden Türk göçlerinin ve geçmişteki önemli ticari faaliyetlerin bilgisinin liselerimiz coğrafya ve tarih öğretmenlerine ulaştırılması konusunda katkı sağlamak düşüncesiyle kitapta detaylandırılan anlatımların özeti niteliğindedir. Kitapta yer verilen haritaların; Neolitik Yaşamın Başladığı Bölge, Orta Asya'dan Türk Göçleri, Orta Asya Kültür Merkezleri, Kral Yolu, İpek Yolu, Baharat Yolu, Bizans ve Hazar Ticaret Yolları gibi tarihi olgular ile tarihi olayların geçtiği yerler arasında bağlantıların kurulmasında ve geçmişten günümüze mekansal dağılım kalıplarının yorumlanmasında önemli kolaylıklar sağlayacağı düşünülmektedir. Bu haritaların yanında kitabın dördüncü bölümünde disiplinlerarası bağlantıların kurulmasına yönelik önerilerin kılavuzlandığı ders akış tasarımı örnekleri, uygulamalar sırasında atılan adımlar konusunda coğrafya ve tarih öğretmenlerine fikir vermeyi hedeflemektedir.

Prof. Dr. Dursun Ali AKBULUT

ÖNSÖZ

Eğitimde ezber çoktur; coğrafyada sembolleri veya tarihte hükümdar unvanlarını öğrenirken olduğu gibi bazı durumlarda gerekli görülse de, ezberci yaklaşım transferi önlediği ve kalıcı öğrenmeyi desteklemediği yönünde yoğun eleştiri almaktadır. Çünkü, yaşantısal öğrenmenin bütüncül bakış açısı ile tutarlı olmayan, günlük yaşantıların içine yedirilmeden ayrı ayrı öğrenilmeye çalışılan coğrafi veya tarihi kavram, terim, olgu ve olayların ezberlendikten sonra hatırlanabilmesi, özel çaba ve tekrar gerektiren bir yaklaşımdır. Bu ezberci yaklaşımın doğurduğu olumsuzlukların en önemlisi; öğrencilerin coğrafya ve tarih derslerine yönelik ilgilerinin sönmesi, coğrafya ve tarih bilincinin yitirilmesi dolayısıyla milli kültürün geliştirilmesi yetkinliğinin kazandırılmamasıdır.

Coğrafya ve tarih öğretme yaklaşımımız değişmelidir. Kültürel yükselişimize güç katacak olan yaklaşım; ezberletmenin ötesine geçerek coğrafya ve tarih derslerini sevdirmek olmalıdır. Coğrafya derslerini ancak öğrencilerimizin doğalarındaki öğrenme merakını açığa çıkaran, onları dünyanın doğal ve kültürel miras değerleriyle buluşturan, doğal ortamın ve insanlığın karşılıklı faydası bağlamında, insan-doğa ilişkisinin, bugün ve gelecekte nasıl yönetilebileceğinin yorumlanmasını kolaylaştıran bir öğretim yaklaşımı izleyerek sevdirebiliriz.

Coğrafi bir olgunun/olayın gerçekleştiği veya coğrafi birimin meydana geldiği yerin; öncelikle mutlak ve göreceli konumunun ortaya konulduğu, ardından mekansal dağılımının ve meydana getirdiği/getireceği mekansal etkileşimlerin irdelendiği öğretim yaklaşımında, disiplinlerarası bir anlayış izlenerek, tarih ve günümüz kaynakları göz önünde bulundurulmalıdır. Çünkü zaman içindeki değişimlerin incelenmesi, mekansal kalıpların anlaşılmasını kolaylaştırarak dünyayı algılayış biçimleri bütüncül olan öğrencilerin daha gerçekçi bir mekan algısı geliştirmelerini sağlayacaktır. Coğrafya konularının tarih konularıyla ilişkilendirilerek öğretilmesi yaklaşımı, her iki disipline ait bilgi, değer, yetkinlik ve becerilerin anlamlı bir bütünlük içinde bir araya getirilmesi ve gerçek yaşamda kullanılması yönünde öğrencilere önemli katkılar sağlayacaktır. Öğrenciler, öğretmenlerinin rehberliğinde coğrafya ve tarih derslerinde edindikleri kazanımları bütünlüştirebilme becerisi geliştirdiklerinde; bağımsız, yaratıcı ve çok yönlü düşünebilme ve karar alma süreçlerinde önemli fırsatlar elde edeceklerdir.

Nörobilişsel açımların eğitim felsefesi araştırmaları sonucu elde edilen verilerle birleştirilmesiyle geliştirilen beyin/zihin temelli öğrenmenin temel amacı, beynin işleyişinin temel kurallarını açıklamak ve öğretme süreçlerini bu kurallara göre düzenlemektir. Beyin/zihin temelli öğrenme, beynin kapasitesinin en iyi nasıl kullanılacağı ve bunun koşullarının neler olduğu üzerinde odaklanmaktadır. Öğ-

renen beyin olduğu için onun nasıl çalıştığı bilinmelidir. Öğrenmenin Yeni Paradigması/ Coğrafya ve Tarih Temelli Konuların Disiplinlerarası Yaklaşımla Öğretimi; *akademik, toplumsal ve bireysel kazanımlar, alansal belleğe yerleşirse daha kolay anlamlandırır ve hatırlarız* ilkesinden hareketle, coğrafya ve tarih derslerinde alansal belleğin disiplinlerarası öğretim yaklaşımı ile nasıl harekete geçirilebileceğini dört bölümde ele almaktadır.

Kitabın ilk bölümünde, disiplinlerarası öğretim yaklaşımının kuramsal temelleri, disiplinler öğretime katkıları ve tasarım ilkeleri ele alınmıştır. Kitabın ikinci bölümünde, coğrafya ve tarih programlarında yer alan ilişkili kazanımlar; içerik, yetkinlik, değer ve beceri boyutları dikkate alınarak zamanlama ve birbirini destekleme durumları açısından karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Kitabın üçüncü bölümünde, disiplinlerarası öğretim stratejilerini temel alan uygulamalara ilişkin olarak coğrafya ve tarih öğretmenlerinin düşüncelerine yer verilmiştir. Son olarak, kitabın dördüncü bölümü, disiplinlerarası bir ders akışı geliştirmenin aşamalarına ve tarih ve coğrafya derslerinde disiplinlerarası bağlantıların kurulmasına yönelik önerilerin kılavuzlandığı ders akışı tasarımı örneklerine ayrılmıştır.

Türkiye'de hâkim ortaöğretim coğrafya ve tarih öğretiminin en büyük problemleri, bilişsel ve duyuşsal gelişime katkıda bulunan, entelektüel ihtiyaçlara cevap veren yaklaşım ve yöntemler geliştirmek, öğretim uygulamalarını destekleyici kuramsal derinlik oluşturmak ve diğer disiplinlerle etkileşim kurmak konularında eksik kalmalarıdır.

Coğrafya ve tarih öğrenme sürecinde, öğrenciler; bilgi, beceri, değer ve tutumlar edinerek toplumsal hayata katılmaktadır. Bu kitap, coğrafya ve tarih öğrenme sürecinin belirtilen tüm boyutlarına kuram ve uygulama yönüyle katkı sağlamak amacıyla, ortaöğretim coğrafya ve tarih öğretiminin metodolojik problemlerine çözüm önerileri geliştirerek öğretmenlere rehber olma düşüncesi ve arayışının bir ürünüdür. Türk eğitim sisteminin geleceğine yön vermek üzere güncellenerek uygulamaya giren coğrafya öğretim programlarının coğrafya konularını tarih konuları ile ilişkilendiren disiplinlerarası bir yaklaşım ile organize edilen kurgusu, bu kitabın ortaya çıkmasında esin kaynağı olmuştur.

Sınıflarda fark yaratacak olan, öğretim programının yeniden yapılandırılmasının ötesinde; disiplinlerarası yaklaşımın, öğretmenler tarafından öğrenme ve öğretme süreçlerine yansıtılabilmesi ve yeniden kültürlenmenin kolaylaştırılmasıdır. Bu bağlamda coğrafya ve tarih öğretimi alanlarında uzman akademisyenler ile coğrafya ve tarih branşlarında görev yapan öğretmenlerin işbirliğine ihtiyaç bulunmaktadır. Çünkü disiplinlerarası yaklaşıma yönelik ders akışı tasarlamak öğretmenler için kolay olmayacaktır. Bu argümandan hareketle, ilk aşamada, di-

disiplinlerarası öğretim yaklaşımına yönelik düşüncelerinin ve mevcut uygulamalarda karşılaştıkları problemlerin belirlenmesi amacıyla, çalışma grubuna seçilen coğrafya ve tarih öğretmenleri ile odak grup görüşmeleri gerçekleştirilmiştir. Odak gruplarla gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda elde edilen veriler, çalışmanın dördüncü bölümünde, disiplinlerarası öğretim tasarımına yönelik olarak geliştirilmiş olan ders akış tasarımı ve öğretim uygulamalarına yön vermiştir.

Bu kitabın bir başka özelliği; kazanımları, öğretim yöntem ve materyalleri, ölçme değerlendirme yaklaşımları ve ders akış tasarımları ile disiplinlerarası öğretim iklimini liselere taşıyan, coğrafyanın tarihle bütünleştirilerek nasıl öğretilebileceğini ele alan ve bu bağlamda ortaöğretim coğrafya ve tarih eğitimi alanlarındaki literatüre önemli katkılar sağlayacağı düşünülen bir ilk çalışmadır.

Coğrafya ve Tarih programlarındaki tarih konularının içerik boyutu ile ilgili referansları kontrol eden ve çok değerli eleştirilerde bulunan eşim, Prof. Dr. Dursun Ali AKBULUT'a, haritaların çizimini yapan Kenan ÖZDEMİR'E, planlama, tasarım ve baskı süreçlerindeki özverili çalışmalarından dolayı Pegem Akademi ailesine çok teşekkür ederim.

Merve Görkem ZEREN AKBULUT

İÇİNDEKİLER

Sunuş.....	v
Önsöz	x

1. BÖLÜM

DİSİPLİNLERARASI ÖĞRETİM YAKLAŞIMI VE UYGULANMASI DİSİPLİNLERARASI ÖĞRETİM YAKLAŞIMININ KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

İçerik, Yetkinlik, Değer ve Beceriler Gerçek Yaşamla İlişkilendirilerek Sunulmalıdır (Bağlamsallaştırma)	2
Öğrenme Süreci Problem Merkezli Aktivitelerle Zenginleştirilmelidir.....	3
Öğretim Uygulamaları Destekleyici Öğrenme Ürünlerini Geliştirmeyi Amaçlamalıdır	3
Disiplinlerarası Katkıları Ders Planına Etkili Şekilde Yansıtılmalıdır	4
Disiplinlerarası Öğretim Yaklaşımının Disipliner Öğretime Katkıları	4
Disiplinlerarası Öğretim Tasarımı Sürecinde Dikkat Edilmesi Gereken İlkeler.....	5
Sonuç.....	9
Kaynakça.....	11

2. BÖLÜM

COĞRAFYA VE TARİH PROGRAMLARINDA YER ALAN İLİŞKİLİ KAZANIMLARIN ZAMANLAMA VE BİRBİRİNİ DESTEKLEME DURUMLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

İlişkili Ünite Kazanımlarının İçerik Boyutunun Zamanlama ve Birbirini Destekleme Durumlarının Karşılaştırılması	18
İlişkili Ünite Kazanımlarının İçerik, Yetkinlik, Değer ve Beceri Boyutlarının Birbirini Destekleme Durumlarının Karşılaştırılması	65
Kaynakça.....	86

3. BÖLÜM

DİSİPLİNLERARASI ÖĞRETİM STRATEJİLERİNİ TEMEL ALAN UYGULAMALARA İLİŞKİN COĞRAFYA VE TARİH ÖĞRETMENLERİNİN DÜŞÜNCELERİ

Giriş.....	93
Yöntem Disiplinlerarası Öğretim Deneyimlerinin Araştırılmasına Yönelik Bir Olgubilim Çalışması.....	94
Çalışma Grubu Coğrafya ve Tarih Öğretmenleri.....	94

Verilerin Toplanması ve İşlem Basamakları.....	100
Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları	101
Bulgular ve Tartışma	102
Sonuç.....	122
Kaynakça.....	126

4. BÖLÜM

TARİH VE COĞRAFYA PROGRAMLARINDA YER ALAN İLİŞKİLİ KAZANIMLARIN DİSİPLİNLERARASI ÖĞRETİM YAKLAŞIMI İLE TASARLANMASI

Disiplinlerarası Bir Ders Akışı Geliştirmenin Aşamaları	127
Ders Akışı I	128
Ders Akışı II	132
Ders Akışı III.....	136
Ders Akışı IV	140
Ders Akışı V	144
Kaynakça.....	148
Dizin.....	149

TABLolar LİSTESİ

2. Bölüm

Tablo 1. 9. Sınıf Coğrafya ve Tarih Programlarında Yer Alan İlişkili Kazanım Boyutlarının Zamanlama ve Birbirini Destekleme Durumlarının Karşılaştırılması	69
Tablo 2. 9. ve 11. Sınıflar Coğrafya ve Tarih Programlarında Yer Alan İlişkili Kazanım Boyutlarının Zamanlama ve Birbirini Destekleme Durumlarının Karşılaştırılması	70
Tablo 3. 9. ve 10. Sınıf Coğrafya ve Tarih Programlarında Yer Alan İlişkili Kazanım Boyutlarının Zamanlama ve Birbirini Destekleme Durumlarının Karşılaştırılması	71
Tablo 4. 10. Sınıflar Coğrafya ve Tarih Programlarında Yer Alan İlişkili Kazanım Boyutlarının Zamanlama ve Birbirini Destekleme Durumlarının Karşılaştırılması	73
Tablo 5. 9., 11. ve 12. Sınıflar Coğrafya ve Tarih Programlarında Yer Alan İlişkili Kazanım Boyutlarının Zamanlama ve Birbirini Destekleme Durumlarının Karşılaştırılması	74
Tablo 6. 9., 11. ve 12. Sınıflar Coğrafya ve Tarih Programlarında Yer Alan İlişkili Kazanım Boyutlarının Zamanlama ve Birbirini Destekleme Durumlarının Karşılaştırılması	77
Tablo 7. 9. ve 12. Sınıflar Coğrafya ve Tarih Programlarında Yer Alan İlişkili Kazanım Boyutlarının Zamanlama ve Birbirini Destekleme Durumlarının Karşılaştırılması	78

3. Bölüm

Tablo 1. Disiplinlerarası Öğretim Yaklaşımının Anlamına Yönelik Düşünceler	102
Tablo 2. Disiplinlerarası Öğretim Yaklaşımının Kazanımlarına Yönelik Düşünceler	105
Tablo 3. Tarih/Coğrafya Derslerinde Disiplinlerarası Bağlantıların Kurulduğu Konular	109
Tablo 4. Tarih/Coğrafya Dersleri ile İlişkilendirilen Diğer Dersler	113
Tablo 5. Disiplinlerarası Öğretim Yaklaşımının Uygulanmasına Yönelik Öneriler.....	117

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1. Örneklem Profili Özellikleri/Branş	95
Grafik 2. Örneklem Profili Özellikleri/Cinsiyet.....	95
Grafik 3. Örneklem Profili Özellikleri/Yaş.....	96

Grafik 4. Örneklem Profili Özellikleri/Görev Yeri.....	97
Grafik 5. Örneklem Profili Özellikleri/Mesleki Kıdem.....	99
Grafik 6. Örneklem Profili Özellikleri/Okul Türü.....	99
Grafik 7. Örneklem Profili Özellikleri/Eğitim Durumu.....	100
Grafik 8. Disiplinlerarası Öğretim Yaklaşımının Anlamı.....	103
Grafik 9. Disiplinlerarası Öğretim Yaklaşımının Kazanımları.....	106
Grafik 10. Tarih/Coğrafya Derslerinde Disiplinlerarası Bağlantıların Kurulduğu Konular.....	110
Grafik 11. Tarih/Coğrafya Dersleri ile İlişkilendirilen Diğer Dersler.....	114
Grafik 12. Disiplinlerarası Öğretim Yaklaşımının Uygulanması.....	118

KAVRAM HARİTASI LİSTESİ

Kavram Haritası 1. Disiplinlerarası Öğretim Yaklaşımının Anlamı.....	104
Kavram Haritası 2. Disiplinlerarası Öğretim Yaklaşımının Kazanımları.....	107
Kavram Haritası 3. Tarih/Coğrafya Derslerinde Disiplinlerarası Bağlantıların Kurulduğu Konular.....	111
Kavram Haritası 4. Tarih/Coğrafya Dersleri ile İlişkilendirilen Diğer Dersler.....	115
Kavram Haritaları 5.a. / 5.b. Disiplinlerarası Öğretim Yaklaşımının Uygulanması.....	119

1. BÖLÜM

DİSİPLİNLERARASI ÖĞRETİM YAKLAŞIMI VE UYGULANMASI DİSİPLİNLERARASI ÖĞRETİM YAKLAŞIMININ KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Disiplinlerarası öğretim yaklaşımında, farklı disiplin alanlarına ait bilgi, yeterlilik, değer ve becerilerin, anlamlı bir bütünlük içinde birbirleri ile ilişkilendirilerek ele alınması söz konusudur (Aydın ve Balım, 2005; Jacobs, 1989). Bu yaklaşımın temel amacı, bilgi arama, çok yönlü düşünme, örgütleme ve dönüştürme, bilgi inşa etme, bağımsız ve yaratıcı düşünme, derin anlama gibi öğrenme stratejilerini (Açıkgöz, 2014) kullanma fırsatları yaratarak öğretim sürecini organize etmek; temel alınan merkezdeki güncel konuların/kavramların öğrenilmesinde farklı disiplinlere ait bilgi, yeterlilik, değer ve becerilerin etkili bir biçimde bütünlüştürülmesine yardımcı olmaktır (Burget, vd. 2011; Yıldırım, 1996).

Disiplinlerarası yaklaşımın izlendiği derslerde, ilgili alanlardan gerçek problemler seçilir, daha sonra öğrencilere olası çözümler üzerinde düşünüp tartışma fırsatları sunulur. Bu aşamada bireysel çalışma yaptırılabilceği gibi işbirlikli öğrenme grupları oluşturularak öğrencilerin değişik kaynaklardan bilgiyi araştırmaları teşvik edilir (Crocker, 1996; Spelt, vd. 2009; Taylor, 2018). Disiplinler arası bakış açısı ile farklı disiplinlerin aynı/ilişkili konu veya kavramları ile ilgili kazanımlarının bir bütün olarak ele alınması; öğrencilerin bilgiyi anlamlandırması, ön bilgileriyle bağ kurarak yeniden inşa etmesi ve böylece üst düzey düşünme becerilerinin geliştirilmesine imkan sağlaması bağlamlarında, önemli bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir (Haynes ve Brown, 2010).

Bu bölümde disiplinlerarası öğretim yaklaşımının uygulanmasını ve değerlendirilmesini kolaylaştıracığı düşüncesiyle yaklaşım; temel düşünceler, kuramsal çerçeve ve öğretim tasarımı ilkeleri bağlamlarında ele alınarak, disiplinler öğretim yaklaşımına katkıları belirtilmektedir.

İçerik, Yetkinlik, Değer ve Beceriler Gerçek Yaşamla İlişkilendirilerek Sunulmalıdır (Bağlamsallaştırma)

Herhangi bir zihinsel işlev yerine getirilirken beynin nasıl çalıştığı; bilginin alınması, hatırlanması, unutulması sırasında, beynin kendini nasıl organize ettiği henüz yeteri kadar bilinemese de, son yıllarda gerçekleştirilen eğitimsel sinirbilim (educational neuroscience) araştırmaları, öğrenmenin doğası ve beynin işleyişi ile ilgili konulara ilişkin elde edilen önemli nörobilişsel açılımlara dikkat çekmektedir (Back, 2015; Demir, vd., 2016; Gülpınar, 2005). Nörobilişsel açılımların eğitim felsefesi araştırmaları sonucu elde edilen verilerle birleştirilmesiyle geliştirilen beyin/zihin temelli öğrenmenin temel amacı, beynin işleyişinin temel kurallarını açıklamak ve öğretme süreçlerini bu kurallara göre düzenlemektir. Caine ve Caine'e (2002) göre, beyin/zihin temelli öğrenme, beynin kapasitesinin en iyi nasıl kullanılacağı ve bunun koşullarının neler olduğu üzerinde odaklanmaktadır. Öğrenen beyin olduğu için onun nasıl çalıştığı bilinmelidir (Açıkgöz, 2014; Ünlü, 2014).

Beyin/zihin temelli öğrenme ilkelerine göre, beyin, -içerik, yeterlilik, değer ve beceriler kendi doğal bağlamları içinde öğrencilere sunulursa- en iyi şekilde öğrenmekte ve dolayısıyla bilgi, bağlamsal/alansal/doğal bellek içinde saklanırsa daha kolay hatırlanmaktadır. Bu şekilde öğrenme ve hatırlama için daha az tekrara ihtiyaç duyulmaktadır. Doğal bağlamından yalıtılmış, yaşamdan kopuk, ayrı ayrı sunulan parçalı öğrenme malzemeleri ile anlamlı öğrenmeler gerçekleşmemektedir. Çünkü, birbirinden izole edilerek aktarılan öğrenme malzemeleri bilişsel yükte artışa neden olmakta; beyin bu tür bir öğrenme ortamına uzun süre dayanmamaktadır (Weiss, 2000). Öğretim uygulamalarının gerçek yaşamla ilişkilendirilmemesi, beynin doğasına ve işleyişine aykırıdır. Çünkü psikolojik bağlamda insanlar dış dünyayı bütüncül bir yaklaşım içinde algılama eğilimindedir (Lucas, 1981). İnsanların karşılaştıkları problemlere çözüm bulma girişimleri ve diğer insanlarla iletişim kurma biçimleri, belirli disiplinlere özgü bilgi, yeterlilik, değer ve becerilerle sınırlı değildir. Çünkü gerçek yaşamda karşılaşılan problemler ve çözümleri birden fazla disiplinin konu alanına girmektedir (Kuh, 2008). Bu bağlamda, sadece disiplinler yaklaşımıyla organize edilen öğretim, gerçek yaşamla bağ kurmak ve problematik durumlar karşısında bütüncül düşünmek konusunda zorluklara yol açtığından dolayı, öğrenme motivasyonunu düşürebilmektedir. Disiplinlerarası yaklaşımda ise içerik sınırları kaldırıldığından, öğrenciler, farklı disiplinlerde yer alan konuların yaşamlarını nasıl etkilediğini fark ederek sürekli değişen ve gelişen toplumun gerekliliklerine uyum sağlamada ve dış dünyayı algılamada gerekli becerileri kazanmaktadır (Özkök, 2005). Gerçek yaşamla ilişkili olan öğrenmeler, her zaman daha ilginçtir; daha zevklidir ve daha kolay gerçekleşmektedir.